

Гауһар Абдрасилова.

Қазақ толеранттылығы - күшіміз бе, әлде, әлсіздігіміз бе?

<http://www.abai.kz/content/gau-ar-abdrasilova-kazak-toleranttylygy-k-shimiz-be-elde-elsizdigimiz-be>

<http://i-news.kz/news/2010/06/16/2214865.html>

16.06. 2010

Ұлттың ұлылығы жалпыадамзаттық мұрат-мүдделерге үндес жауап бере алуымен өлшенеді. Қазақ тарихында рухани ұлағат рөлін атқарған жәдігер құбылыстар мен идеялар жеткілікті. Бүгінгі ұрпақ өміріне трансформацияланып, әрбір тұлғаны жетілдіруге қызмет ететін идеялық сабақтастық пен философиялық антропологиялық концепция, әрі толеранттылықтың матрицасы рөлін атқарған ондай құбылыс - ғалым Л.Гумилевтің далалықтарға тән құрылымдық институттары ретінде баяндайтын, зерттеуші этнолог Ақселеу Сейдімбек «Далалық Аңыз Тарихнамасы» (ДАТ) деп атаған рулық-тайпалық жүйе болып табылады.

Әрбір организмнің саулығын қорғайтын иммундық қорғаныш тетігі болатыны сияқты, ұлт рухының саулығын бейнелейтін рухани құбылыс - скепсис пен антидогматизм. Ел үшін қауіптісі осы қасиеттердің қалғитын сәттері. Қазақ тарихындағы осындай кезең соңғы 300 жылдағы қазаққа тәннің бәріне "жабайылық", "ескінің сарқыншағы" деген үрей таңбасы сіңген, "Мынау менің ұлттық даралығым!" дейтін табиғи мақтаныш сезімі түгілі, бұл тақырыпты қозғаудың өзі қауіпті болған бодандық кезең. Ел егемендігі, қазіргі заманғы ғылыми-философиялық тәуелсіздік Отан, ұлттық патриотизм ұғымын қайта тудырды. Біздің тарихымызда біз ұялатын ештеңе жоқтығына сеніміміз артты.

Көшпелі қазақ тіршілігінде рулық-тайпалық жүйе көпсалалы қызмет атқарған мәні терең маңызды рухани құбылыс болды. Атап айтқанда көшпенді үшін ол жүйе:

- онтологиялық мән
- өзіндік барабарлықтың (самоидентификация) қалыптасуының фундаменті

- позитивті эмоционалды қуат көзі
- экзистенциалды қауіпсіздік сезімі қалыптасуының тетігі
- генофонд тазалығының сақшысы
- дінге индифференттіліктің себепшісі
- отаншылдықтың бастауы
- коммуникация, дипломатия үлгісі
- толеранттылықтың қайнары болды.

Рулық жүйенің онтологиялық қызметі

Адамның адам болып қалыптасуында, өзін-өзі сақтау мәселесінен кейінгі орында - онтологиялық түсінік тұр. Болмыстық кеңістіктегі өз орнын білу - адам үшін басты қажеттілік. «Мен кімін?» сұрағы «Мен қалай жаралдым?», «Дүние деген не?» сұрағын қамтиды. Өйткені ол тіршілік мағынасы, адамның өздігі мәселесін құрайды. Бұл сұраққа адам өзі өмір сүріп жатқан дүние болмысын тұтас қарастырғанда ғана жауап ала алады.

Көшпелінің танымында көктегі Құдірет пен жердегі әлеуметтік құрылым ешбір жанжалсыз, қайшылықсыз еркін астасып, номадтық дүниенің түпнегізін құрады. Дүниежаратылыстағы және көшпелі тұрмыстағы өзгерістерге негіз болған дәстүрлі дүниетанымдық тірегі - Аспан, Көк Тәңірі. Рухани-әлеуметтік өмірінің негізі - әрбір көшпелінің жанына жақын да қымбат, тіршілігіне мән, рухына қолдау беріп, бұл дүниеден тысқары қалмағандық сезімін қалыптастыратын - рулық-тайпалық жүйе болды.

Көшпелі қазақ метафизиканы ығыстырып тастаған жоқ, оны қабылдады және өз қазынасына айналдырды. Мұсылмандық кең таралғаннан кейін де көшпелінің образды мифологиялық санасында архаикалық сенімдер сақталды (бақсылық, тәңіршілдік, зороастризм). Соның ішінен ол өзіне керектісін алып, діни синтез құрап, синкретті танымды ұстанды. Номадтық танымда ұшқарылық, фанатизм деген атымен жоқ - ол Құдайға да, өзіне де байыпты, индифферентті қатынаста. Тұрмыс қажеті мен ішкі қолдауды, “басқа - бәлені” де осы дүниеден, өз айналасынан тапқан көшпелі өз көңілін көкке, Құдіретке емес, жердегі ағайынға тігеді. «Елің, тегің кім?» деген сұраққа тұтас дүниенің мағынасын сыйдырады. Бүкіл адамзатты бір-ақ сәтте үш жұрттың (өз жұрты, нағашы жұрт, қайын жұрт) біріне жатқызып ағайын-туыс-жекжатқа айналдыратын және толассыз коммуникацияға ұласатын *«халықтанудың»* (термин М. Қозыбаевтікі) ерекше түрін қолданады. Өйткені көшпендінің дүниені тұтас қабылдау ерекшелігі сондай, қауымдық одақ ынтымағы қоршаған дүниемен үйлесе білу кепілі ретінде қарастырылады.

Бірлік пен ынтымақтың ыдырауы жалпы гармонияның бүлінуі деп түсініледі.

Өзіндік барабарлықтың қалыптасуының фундаменті

Онтологиялық мәселеден заңды түрде барабарлық, өзіндікбарабарлық (идентификация, самоидентификация) сұрағы туындайды. Қандай мәдениәлеуметтік топқа тиесілілігін ұғыну, әлеуметтік кеңістіктегі өз орнын білу - әрбір адам үшін келесі маңызды қажеттілік. Ол «Мен кімдерді бейнелеймін?», «Кімдердің өкілімін?» сұрағы (әрине, мұнымен шектелмейді).

Латынның «идентификация» сөзі қосмәнді ұғым. Біріншіден, “idem” - «өз-өзіне немесе өзгеге ұқсастық». «Өзгермейтін», сондықтан «өз-өзіне барабар» дегенді білдіреді. «Өзгергіш», «ұқсас емес» ұғымына кері мағынада. Екіншіден, «дәл өзі». Рикер пікірінше, бұл - «өзгерместік» мағынасындағы барабарлықты емес, «үздіксіздікті», өзгерістер барысында «өздікті» сақтап қалу дегенді білдіреді. «Үздіксіздік» ұғымы бұл жерде «сабақтастық», өз өмірін өзіне мұралау деген мағынада қолданылуда.

Идентификациялық дағдарысқа адамның «Мен қандай болуға тиіспін?» образына нағыз бейнесінің сәйкес келмеуі, өз өмірінде өзінің жоқтығы, дүниедегі өз орнының белгісіздігінен, түсініксіздігінен туатын уайым-сезімдері жатады. Хесле «идентификациялық дағдарысты» адамның өз-өзімен түсіністігінің, келісімінің жоқтығы деп түсіндіреді.

Идентификация және идентификацияның мағыналық жағы тығыз байланысты. “Ұлтты руға, тайпаға, жүзге жіктеу дәстүрі (шежірешілдік) өз ішінде бөліну-жауласу үшін емес, әрбір адамның ортақ тілі, ділі, ортақ Отаны, елі, жұрты бар екеніне, тірлік-бірлікке, ұлттық сананы қалыптастыруға, бір адамның шығу тегі арқылы сол буынды бүкіл қауымға, халыққа таныстыру арқылы ұлтпен таныстыруға бағытталған”. [2]

Көшпенді қауым үшін рулық-тайпалық құрылым мәндік мазмұн емес. Мысалы, Ежелгі Грекия мен Римде «эллин», «Рим азаматы» болу, ал Ортағасырларда нақты діни сенімді ұстану, белгілі корольға адалдық мәселесі өз мәнін анықтаудың мазмұндық көрсеткіші болғаны белгілі. Ал көшпенді үшін жүзге бөліну, «Ұлы» немесе «Кіші» жүздің өкілі болу мазмұндық, сапалық белгі емес. Қазақтарда жүздік, рулық белгі өмір мәні деңгейіне көтерілмейді. Сондықтан ол саяси-әлеуметтік билік күшіне ие емес.

Көшпелі қазақ айналадағыларды «өзім» мен «өзгеге» бөлмейді. Әрбір қазақтың белгілі ру-тайпаға, жүзге жатқызылуы - қауымдастық барабарлыққа қызмет ететін сілтеме-көрсеткіш. Қоғамды консолидациялау факторы, толеранттылық императиві.

Демек, әңгіме «рушылдық», «жершілдік» немесе жеке адамды мәнсіздендіріп, жеке дауыс мүмкіндігінен айыратын коллективизм туралы емес, айналасындағылармен қауымдасуындағы уақыт пен кеңістіктің маңыздылығын бағалауы туралы болуға тиіс. Осылайша қазақ шежіресі - адамның адам ретінде қалыптасуы, қауымдасуы мен индивидуализациясы, рефлексиялау қабілетінің дамуы және тұлға ретіндегі жауапкершілігінің артуының тарихы.

Британдық әлеуметтанушы Э.Гидденстің пікірінше, өз барабарлығының дәстүрлі формаларынан қол үзген индивид әр жолы түрлі әлеуметтік жағдайларда өзін ұғыну, өз тәртібінің түрін таңдау мәселесіне тірелумен болады. Мұндай қажеттілік - таңдау жасауға көмек беретін арнайы әлеуметтік, моральдық-психологиялық білім институттарының пайда болуына ықпал етуде. Әйтсе де ондай рефлексиялардың салыстырмалылығы, әрі адам өмірінің астарларының көптүрлілігі адамды экзистенциалды қауіпсіздік пен басқаларға сенім мәселесіне әкеліп тіреуде. Әрі көмекші білімнің дерексіздігі (абстрактылығы) адамды тәртіп бағалаудың дәстүрлі үрдісінен алыстатуда.

Адам үшін өмірді прагматикалық тұрғыдан бағалап қана қоймай, адамгершіліктік қағидаларын айқындап алу аса қажет. Экзистенциалды сенімсіздік, онтологиялық қауіп сезімі ондай принциптердің жоқтығынан, қарастырылмауынан туады.

Өз өмірін адам жауапкершілігінің қағидаларын зерттеуге арнаған Ч.Тэйлор рефлексияның құндылықтарға сүйенетіндігін негіздеді. Моральдық құндылықтардан утилитарлы құндылықтардың үстемдігі, дұрысы – раһаттану, ләззат алу құндылықтарымен алмастырылуы адамның өз-өзіне беретін бағасын төмендететіндігін тұжырымдады. Адам жасайтын таңдау: сәт сайын борышты ұстану немесе оны елемей арасында іске асады. Таңдау жасау барысында адам үшін ненің мәнді-мәнсіздігі көрінеді. Таңдауды ол өз болмысының тереңіндегі кім екендігіне сүйене отырып шешім қабылдайды. Бұл – аса терең, әркім өзі іске асыратын рефлексия. Құндылықтарға бағдар жасай отырып қана адам өзін-өзі таңдап, өз болмысы туралы сұрақты шешеді.

Рулық жүйенің интеграциялық функциясы. Рулық жүйе - далалық мемлекеттің баламасы ретінде.

Адам қоғамда өмір сүреді. Оның дамуы қоғамдық өмірге енуінен басталады. Сондықтан әлеуметтік интеграция – адам өміріндегі маңызды фактор болып табылады. Көшпелі тіршілік (отырықшылық мәдениет пен тұрмыс атрибуттарының болмауы, мал шаруашылығынан өзге кәсіппен шұғылданбау, елдімекендер арасындағы жер алшақтығы салдарынан туатын коммуникация қиындығы, діннің алғашқы формаларының

насихатталуы, мемлекеттіліктің әлсіздігі және полигамиялық отбасы) жағдайында күн кешкен халық өмірінде аса күшті интеграциялық мотив рөлін атқарған рулық-тайпалық жүйе – көшпелі мемлекеттің квинтэссенциясы, далалық аймақтағы мемлекеттіліктің ең ыңғайлы, дұрыс, бірегей баламасы болды.

Рулық-тайпалық жүйе арқылы индивид әлеуметтік ортаға еніп, инкультурацияға ұшырап, өз ортасының тәртібін, үлгі, дағды, құндылықтарын игерді. Рудың әрбір мүшесі өзін ұланғайыр жер бетіндегі кездейсоқ жел айдаған қаңбақ, тексіз құл емес, елі мен жері, елтаңбасы, дәстүрі, тұрмыстық тәртіпті қадағалау, әкімшілік басқару, жазалау тетіктері бар мини-мемлекеттің, бүтіннің бөлшегі екендігін, ал ол қауымдастық өз кезегінде одан да кең құрылымға (тайпаға, тайпа - жүзге, жүз - ұлтқа) енетінін аңдайды. «Туыстас немесе көршілес бірнеше отбасы бір қоныста отырса - «ауыл», «ауылдас», «көрші», іргесі алшақтау болса «жерлес», «қандас», жеті атадан құралғандар (бір атаның кіндігінен тараған), бір ата 13 атадан асса - «ру» . Бірнеше ру қандастықпен, я бір мүддемен біріксе - «тайпа». Бірнеше тайпа «жүз» болып қауымдасады. Тайпадан ірілесе «халық» немесе «ел», оның мемлекет ішінде өзге ұлт, ұлыстармен саяси теңдігі болса «ұлыс», дербес шекара, саяси-экономикалық тәуелсіздікке қолы жетсе «мемлекет», тілі мен дәстүрі, мәдениеті, өзіндік мекен жері, әлеуметтік рух-жігері, этникалық ерекшелігі ортақтасып, дараланса, «ұлт» болады. [4]

«Жүз - тарихи әлеуметтік категория. Ол байтақ қазақ сахарасында ғасырлар бойы қалыптасқан көшпелі шаруашылықтың жер ыңғайына қарай орналасуына байланысты экономикалық мұқтаждықтан туған. Әр тайпалық одақ қыс қонысын, жаз жайлауын көшпелі тіршіліктің өзіндік ерекшелігіне қарай құрған. Екінші фактор, ел қорғау, жер қорғау мүддесінен туындаған. Үшіншіден, жеті атаға дейін қан араластырмай, тұқым тазалығын сақтау арқылы этностың генетикалық қорын аман алып қалуға бағытталған. Бұл белгілі бір географиялық шеңберде, белгілі бір ортада ортақ бүкілхалықтық бақылауға алынған. Үш жүз бола отырып, қазақ елінің тәуелсіздігін, қазақ жерінің тұтастығын қорғаған. Ортақ тіл, діл, атамекен халықтық бірлікке, мүдде бірлігіне қызмет еткен.

Жүз мемлекеттік функцияны да орындаған. Жүз ішінде дау-дамай, көш-қон маршруты, рулар арасындағы қарым-қатынас регионалдық дәрежеде шешілген. Жүзаралық проблемалар жер, қоныс, ел қорғау, қазақ жерінің тұтастығы, әскери жасақ, ортақ қолбасшы, хандар сайлауы т.б. ел, халық дәрежесіндегі проблемалар келісіліп отырған. Сонымен бірге үш жүз көрші мемлекеттермен қарым-қатынасты бірігіп, ұлттық биіктіктен барлай шешкен». [5]

Рулық жүйенің позитивтілік мәні

Рулық-тайпалық жүйе дүниеге деген базалық қатынасты, адам психикасының іргетасы болып табылатын маңызды сезімді - өмірдің позитивтілігі туралы сенімді қалыптастырушы. Рулық-тайпалық жүйе - дүниеге ашылған терезе. Қоршаған дүниенің бояуының қандайлығы - ашық-жарқын немесе қара-қошқыл түстерге малынуы - дүниенің нағыз өз түсі емес. Ол біздің ішкі күйіміздің түсі. Жандүниемізді тыныштық пен қуаныш жайласа дүние де жарық. Ішкі дүние аласапыран болғанда айнала да күнгірттене, көмескілене түседі. Ал өмір - сәт сайынғы көңіл-күйіміздің жиынтығы. Адамның қандай дүниеде (өзін қолдап қуаттайтын немесе тығырық пен күйініш, қаскөйлік жайлаған өмірде) тіршілік кешерін анықтайтын - оның әлеуметтік ортасы. Индивидуализм идеясымен шегінен шыға әуейіленген батыстық әлем 20-ғасырда жеке-дара-жалпы категорияларының арақатынасын әлеуметтік тұрғыдан қайта қарап "индивидті" өз-өзіне тұйықталған монада ретінде қарастыруға болмайтындығын, «біз» категориясы - «мен» және «сеннің» алдында жүретін фундаменталды ұғым екендігін сенімді түрде тұжырымдады. [6]

Коммуникация - өз-өзіне тұйықталған екі индивидтің жәй, қатар тіршілігі емес. Олардың экзистенциялары бір-біріне өзара еніп жататын, шын көңілден туатын қатынастары. Қоршаған дүниені «ешкімге, ешнәрсеге сенуге болмайтын, тек жаманшылық күтілетін жағымсыз орта» деп санайтын адам болмай қоймайтын байланыстарды амалсыздықпен, мәжбүрлікпен, үлкен күдікпен, қайшы пікір-сезімдермен атқарады. “Айнала-жау” ұстанымымен өмір сүру ауыр. Мұндай ой адам дүниесінің әрдайым ширығып, оқыс оқиғаға дайын жүруін талап етеді. Бұл жүйкеге жүк түсіреді, нәтижесінде адам іштей тозады. Іште жатқан үрей-қорқыныш түбінде бір қопарылып сыртқа шығатыны анық. Бірақ қандай көріністе: жүйке ауруы (көпсөзділік, ашушаңдық, депрессиялар, өзіне-өзі қол салулар), моральдық ауытқулар (даңғойлық, екіжүзділік, дүниеқоңыздық), тән ауытқулары (тәнге таңба салу - “ішке бағытталған наразылық” (Хайдеггер), садизм, мазохизм, қызтекелік) - бұл енді индивидуалды мәселе.

Дүниеге позитивті көзқараста қалыптасқан адам келешекте де бейбіткөршілестікті дамытады. Ондай адам үшін дүние тартымды да қызық. "Әркім - өзі үшін" қағидасы жұмыс істемейтін көшпелі тұрмыстың қазағы үшін әркімді өз ерекшелігімен қоса қабылдап, әрі өзін жоғалтып алмау табиғи дағды.

Рулық жүйе - эмоционалдық қуат ретінде

Раһат-ләззаттың ешқайсысы, мамандар пікірінше, адамның адаммен тілдесу раһатын

алмастыра алмайды. Коммуникация – адам "менінің" өз-өзін іске асырылу саласы болғандықтан дүниедегі қатынастардың барлығынан жоғары тұр. Адам болмысы Ясперс «шекаралық жағдай» деп атаған күйлерде және қарым-қатынас барысында ашылады. Коммуникацияның негізгі құралы сөз, ал сөздің таситыны - ақпарат пен эмоция. Біз бір-бірімізбен сөз емес, эмоциялар деңгейінде қатынас жасаймыз. Сөз - әшекей, ал нағыз қатынас - сезімдер деңгейінде іске асады. Адам үшін эмоциялық азық - биологиялық қажеттілік. Адам суды, тағам және ауаны қалай қажет етсе, эмоционалдық байланысты соншалықты қажетсінеді. Толыққанды эмоционалды байланыс жоқ жерде адамда базалық қауіпсіздік сезімі қалыптаспайды. Адам үшін өзінің қалаулы да сыйлы екенін, қорған-тірегі барын сезіну өмірлік мәселе, тәндік саулық пен толыққанды тұлғаға айналудың басты алғышарты. Психологиялық қорғансыздықты, жапа-жалғыздықты сезінбес үшін адамға тұрақты эмоционалды байланыс қажет. Ал ол “Саламатсыз?”, “Қош болыңызбен” емес, шын пейілмен айтылатын сөзбен немесе әбден сыралғы болған кезде сөзсіз де туатын жан жылуы арқылы беріледі. Түрлі себептермен эмоционалды байланыс үзілгенде олардың орнын құрғақ сөз бен мағынасыз ритуалдар басады. “Жүректен шықпаған жүрекке жетпейді” дейді Абай. “Адамға адам қонақ болмайды, көңілге көңіл қонақ болады” дейді қазақ. Нағыз, шынайы, эмоционалды-психологиялық қауіпсіздікті сезіну күйіне жетпеген адам өз өмірінің барлық саласына толассыз еніп жататын үрей-қорқыныштың құшағында күн кешеді. Тұрақты эмоционалды байланыс сезімін отырықшылық мәдениетте отбасы, ұжым; азаматтық қоғамда мемлекет; адамзат тарихында дін қалыптастырып келді. Өмірсалты көшпелі, мемлекеттік құрылымы әлсіз, діні архаикалық, семьясы полигамды, қоғамы патриархалды заманда маңызы өмірлік бұл сезімді беруге рулық-тайпалық жүйе ғана қабілетті еді.

Адамның рухани саулығының негізін қалайтын, өзіндік сенім мен тұлғалық харизманың, ұлттық барабарлықтың базасы болып табылатын аса маңызды құбылыс психологияда "шартсыз махаббат" деп аталады. Қарапайым тілде - "өзін бақытты сезіне білу" қабілеті. Алтын толы сандықтың үстінде отырмаса да, ішерге асы, киерге киімі болмаса да мойымау. Бұл ғажап сезім сәбилік кезеңде эмоционалды өгейлік көрмеген балада қалыптасады. Түрлі себептерге байланысты ана мейірімінен мақрұм қалған адамның кейінгі, ересек өмірдегі серігі іштарлық, қызғаныш, алауыздық сияқты сезімдер болып, бүкіл әрекеттерінің негізінде жатады.

Көшпелі отбасының әрбір мүшесінің өз орны, жалпы әдет бойынша қалыптасқан өз құқықтары бар. Жоспарланбаған бала деген жоқ - “әрбір сәби өз несібесімен”. Тағдыр жазып жетім қалғандар жат жұртта емес, сол елде, өз ағайынының ортасында өседі.

Әрбір қадамын есепке алып, шектеулі кеңістік шеңберіндегі тәртіп пен жасанды жүйені ұстанатын отырықшылық мәдениет өкілінен - өзге дүниеге батыл еніп оңай ашылатын, басқаның жетістігіне шын қуанып, жан жауһарын жомарттықпен бөлісетін номадты ерекшелендіретін қасиет осы. [7]

Физиологиялық саулық, генофонд тазалығы

Жапондықтар аза тұтатын және азапты зардабы әліге дейін көрініп келе жатқан 1949 жылғы атом бомбасынан Қазақстанда өткізілген сынақтарда 500 рет жарылған әрбір бомбаның күштілігі 100 есе. Соған қарамастан Халықаралық Олимпиадаларда бас жүлделер иемденіп жүрген қазақ оқушы балаларының алғырлығы, ой қуаттылығы, интеллект көрсеткіштерінің жоғарылығы және талай саяси-тарихи-экологиялық нәубеттерге төтеп берген қазақ ұлтының қан тазалығы, генофонд беріктігі тек қазақ ұлтына тән дәстүр “Жеті ата” қағидасының арқасында. Қан араластыруға заң немесе дін, дәстүр қарсы келмейтін елдерде мүгедектіктің, тұқым қуалайтын дерттердің көп болатынын өмір де, ғылым да дәлелдеуде. Бір биеден туған құлынның ұрпақтары өзара шағылысқанда дүниеге келетін төлдің әлжуаз, әрі тіршілігі қысқа болатынын көріп жүріп мұның табиғатқа қайшы құбылыс екеніне көзі жеткен малшы қазақ кейінірек Шарифат әкелген немере, бөле ағайындардың қыз алысуы дәстүрінен бас тартып, сындарлы талғампаздық танытып қана қоймай, ұлт көлемінде кең тарап, ұрпақ азғындамауы үшін қазақ ортасында сирек кездесетін мұндай құбылысты қатаң жазалап отырған (Шәкәрім. “Қалқаман-Мамыр”).

Өз әулетінің екі ғасырлық “жеті ата” шежіресін жатқа білу көшпелі санасында ұрпақ жалғастылығы, өзінің уақыт тізбегіндегі, кеше мен ертең арасын байланыстыратын звено екендігі, өз тарихы - бабалар тарихының тізбегі және оның тоқтаусыз, динамикалық процесс екені, сондықтан ел мен жер, бабалар рухы алдындағы борышты абыроймен орындау туралы ұстанымдары қалыптасады. Бұл оған қолдау мен сенім, ішкі дүниесіне қуат беріп, бақытқа жетелейтін мотивациялық факторға айналады. Мұндай сезім адамды ең ауыр торығу мен күйініш немесе мұқтаждық жағдайында да орынсыз қылық пен оқыс оқиғаға бармаудан сақтайды.

Рулық жүйе - отаншылдықтың бастауы

Саяхатшы Марко Поло туралы кинофильмде атақты итальяндықтың көшпелілерге кез болатыны туралы эпизод бар. "Жателдік қонаққа қатты қуанған далалықтар ұлан-асыр той өткізеді: қонақжай халық бәйгеге шауып, балуандары күресіп маз-мейрам болады. Бәрі аяқталғанда қонағының көңіл-күйін білмек болған ел көсемі: -Қалай? Ұнады ма? деп

сұрайды венециандықтан. - Ия. Бірақ өмірлеріңіз азапқа толы екен,- деп жауап береді жиһангез. Көш иесі тұнжырап төмен қарайды". Материалды игілікті жоғары бағалайтын отырықшылық мәдениеттің көшпенді тұрмыс алдындағы менмендігін бейнелейтін батыстық фильмді қоюшылар үшін олардың отанына «Құдайдың қамшысы» болып қырғидай тиген Атилла жерлестерінің раһаты жоқ өмірсалтының және олар үшін түсініксіз номадтық отаншылдықтың сыры рулық-тайпалық жүйеде жатыр. Құлазыған кеңістікті ғана көріп, жердің бетіндегі өз "жұмағына" асығатын, экзистенциясы белгілі аймақта және нақты жағдайларда ғана айқындалатын отырықшыдан ерекшелігі - көшпелінің "жұмағы" қашанда өз бойында. "Ынтымақ, бірлік, толеранттылық" ұғымдарымен сипатталатын гуманистік түсінігі мен дүниеге адамсүйгіштік қатынасында. Нағыз қуаныш сыйлайтын және ешбір материалды молшылықпен салыстыруға келмейтін жан жомарттығының уақыт, жағдай, күй мен адам таңдамайтындығында. Өркениеттіліктің басты белгісі де осы.

Рулық-тайпалық жүйе - толеранттылық матрицасы ретінде

Нәрестелер көптеп шегінейтін, жұмысшы қолы күрт азаятын қиын-қыстауда сол елдің қорғаныш тетіктері іске қосылып, «жазылмаған заңдар» пайда болады. Мысалы, Көне Мысыр тарихында некесіз туылған ұрпақ, некесіз байланыстар мақтанышпен дәріптелген кездер болған.

Көшпелі өмірсалт жағдайында ғұмыр кешкен қазақ халқы полигамиялық некені - оптималды жанұя моделіне айналдырды.

Полигамия туралы дәстүрлі ұғым көпшіліктің түсінігінде (әсіресе Батыста) жеңілтектік немесе әлеуметтік озбырлық деген пікір қалыптастырды. Бұл олай емес. Үлкен үй, кіші үйдің балалары болып бірге туып, бірдей тіршілік кешу отбасы мүшелерін психологиялық төзімділік пен байыпты ұстамдылыққа баулыды. Үлкен отбасыларда жағымды компромисс рухы қалыптасып, бүкіладамзат қауымын “мен” және “өзге” (демек - жау!) деп емес, бір атаның балалары ретінде қабылдаудың - толеранттылықтың негізі қалыптасты. Әрине, ондай отбасыларда да үлкен жанжалдар туып, соны драмаларға ұласып жатқан кездері болғаны сөзсіз. Сөйтсе де ертедегі және кейінгі әдеби дереккөздерін (билер Кеңесінің шешімі, Шешендік сөздер, “Абай жолы”) зерттеу ондай мәселелердің барлығы адамаралық қатынастардың алуан түрлі қырлары мен күрделіліктері, ең бастысы, өзара диалогтың тоқталмауы көздеде отырып шешілгені туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Кез-келген философиялық ілім өзінің күнделікті өмірдің тереңіндегі астарын ашуымен, түсіндіруімен - практикалық, этикалық қырларымен құнды. Дүниенің пайда болуы, құрылымы, ондағы адам орны туралы түсініктер түптеп келгенде күнделікті адам тәртібімен байланысты. Күнделікті тәртіп тарихты жасайды. Сондықтан барлық идеяларды бір ғана өлшеммен тексеруге, сынауға болады: ол идея коммуникацияның дамуына жол аша ма, жоқ па? Жауап: ойшыл К.Ясперс тілімен айтқанда, адамдар байланысын нығайтатынның бәрі ақиқат. Ал өз халқының рухани құндылықтарын бағаламау, бұрмалау, мәнін елемеу әрекеттері - өзінің нағыз болмысына деген адам ұмтылысының құлдырау шежіресіне бастау береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1.Қозыбаев М. Қазақ шежіресі. А., 2005
- 2.Қозыбаев М. Қазақ шежіресі. А., 2005
- 3.Рахметұлы Ш. Монғолия қазақтарының ата-тек шежіресі. Өлгий, 1997, 3-бет.

Гәуһар Абдрасилова, филос.ғыл. к.

<http://ruh.kz/>

Мұрағат

12 пікір

3724 рет қаралды